

krajnje indiferentno i relativistički. U tom smislu držimo da će *Mišljenja o zlu* oteti zaboravu ovo sržno pitanje koje čovjek uvijek iznova susreće u drukčijim oblicima.

Hrvoje Kalem

DEUS ABSCONDITUS. IVAN PAVAO II. O DUHU SVETOM, autora don Emanuela Petrova, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Katolička izdavačka kuća i časopis Crkva u svijetu, Split: 2023.

Tijekom protekle godine (2023.) u izdanju Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Splitu te Katoličke izdavačke kuće „Crkva u svijetu“ iz tiska je izišla knjiga don Emanuela Petrova pod nazivom „Deus absconditus. Ivan Pavao II. O Duhu Svetom“.

Naznačeno djelo sadržava ukupno 208 stranica, dok naslovnu stranicu krase fotografija svetoga pape Ivana Pavla II. nad kojim je inkorporirana prozirna silueta bijelog goluba, tog klasičnog simbola Duha Svetoga. Ovim se očito željelo istaknuti kako sveti Papa nije bio samo netko tko je primjereno teologizirao o Duhu Svetom već i netko tko je samom svojom karizmatičnom pojavom odisao prisutnošću i nadahnućem Treće božanske osobe. U tome smislu bismo mogli

odmah „preletjeti“ i do 82. stranice knjige gdje nas autor podsjeća na to da „‘Duh svetosti’ predstavlja jedan od prvih naziva kojima Sveto pismo objašnjava djelovanje Božjeg Duha. Osobito to naglašava Stari zavjet. Duh je posvećujuća Božja snaga. Riječ je o intimnom početlu svakog dobra, koje djeluje u čovjeku iznutra, kako bi se postigla ona izvorna svetost koja je u Bogu i s kojom je egzistencijalno povezano sve stvoreno.“

Autor svoj rad razlaže kroz šest poglavlja, a kao osobito zgodno mogli bismo istaći to što već na prvoj stranici predgovora (s. 7) iscrtava temeljne obrise pneumatologije Ivana Pavla II. Evocirajući nam živo u sjećanje nastupnu propovijed novoizabranog Pape koji je tom zgodom pozvao vjernike da se ne boje, te da se otvore Kristu jer on jedini zna što je u čovjeku, autor snažno ukazuje na otajstvo Isusa Krista i tajnu čovječstva koji se susreću u „istini hipostatskog sjedinjenja snagom Duha Božjega“. Stoga bismo već na početku mogli zaključiti kako sveti Papa svoju, ne samo pneumatologiju već i antropologiju, zapravo živo crpi iz kristologije koja predstavlja ono jedinstveno i povlašteno mjesto susreta između božanskog, ljudskog i Duhovnog (pisano velikim slovom)! „Upravo zato pozornost Ivana Pavla II. usmjerena je na čvrstu povezanost između slanja Sina Božjeg i dara Duha Svetoga, ‘radi nas ljudi i našeg spasenja’ – *propter homines*, kako to izrijekom

stoji definirano u kanonima Nicejskog sabora.“ Ili, gledano iz ponešto drukčijeg kuta, ovdje se veli kako „govoriti o Duhu Svetom u misli Ivana Pavla II. ne znači ništa drugo nego ispreplesti kristologiju i antropologiju vezom Duha Svetoga“, uz autorov osvrt kako je ovakav govor - s jedne strane - vrlo tradicionalan i konzervativan, „premda istovremeno donosi novu svježinu koja treba trajno prožimati Crkvu, ukoliko želi ostati vjerna Kristu i njegovu poslanju, usmjerenom na čovjeka ovdje i sada“.

Prvo poglavlje knjige (s. 17-39) nosi naslov: „Postupna pedagogija priopćenja Duha u Starom zavjetu.“ Autor ovdje ističe kako postupna pedagogija Božjeg samootkrivenja u povijesti spasenja osobito dolazi do izražaja u priopćavanju Duha Svetoga. Polazeći od elementarnog kozmološkog značenja pojma *ruah* kao vjetra i strujanja zraka, sveti pisci postupno uzrastaju do teološkog poimanja *ruaha* kao dinamične i životvorne sile uz čiju je pomoć pri stvaranju oblikovan i sam čovjek. Padom u iskonski grijeh ovaj će čovjek iskusiti i razorno *otajstvo bezakonja* koje je u sebi inkorporiralo i onaj đavolski *genij sumnje*, kao i poslovično udaljavanje od Boga. No, ovdje se negdje rađa i otkupiteljsko otajstvo vjere. Duh će se nadalje ponajprije očitovati u izabranim pojedincima, kraljevima i prorocima. Isti taj Duh će zatim voditi izabrane pojedince

do mesijansko-eschatološke svijesti, utirući tako put povijesti spasenja prema Novom zavjetu.

Drugo poglavlje (s. 43-78) nosi naslov: „Priopćenje osobe Duha Svetoga u Novom zavjetu“. Ovdje je primjetno kako već sam naslov naznačuje esencijalnu točku teološkog napretka i razvoja naspram Starog zavjeta. Dok Stari zavjet ostaje nedorečen glede toga predstavlja li Duh neosobnu Božju silu, intimni aspekt božanskog bića ili čak zasebnu Božju osobnost, Novi zavjet nas jasno potiče da o Duhu Svetomu razmišljamo kao osobi. Međutim, i znatno šire od toga, autor ističe kako se u novozavjetnim događajima Duh predstavlja već i kao *istinski trojstveni communio*, što će reći iskonska snaga zajedništva kako među božanskim osobama, tako i među ljudima. „Nova stvarnost čovječanstva, koja započinje otajstvom utjelovljenja snagom Duha Svetoga, upućuje kako na rekapitulaciju iskonske stvarnosti i na prvotno zajedništvo Boga s čovjekom, tako i na novo zajedništvo među ljudima“ (s. 51). A upravo jer garantira iskonsko zajedništvo, Duh Sveti posreduje i ono istinsko nadahnuće.

Treće poglavlje (s. 81-102) dolazi pod nazivom “Identitet osobe Duha Svetoga“. Vrhunac trojstvene objave u Novom zavjetu kao i posljednju riječ priopćavanja naznačenog identiteta Duha kao osobe Ivan Pavao II. pronalazi u “krsnom

nalogu" (Mt. 28,16-20). Dalje od ovoga, identitet Duha Svetoga, kao i narav njegova poslanja, promatraju se prvenstveno kroz novozavjetne pneumatološke naslove. Ta on je „Duh svetosti“, „Duh riječi i mudrosti“, „Duh branitelj i tješitelj“, „Duh istine i ljubavi“. Autor smatra da te naslove „treba promatrati ponajprije u vezi s imanentnim prožimanjem, *communijem* i perihorezom Presvetog Trojstva. On je Duh međusobnoga nepomiješana i neodijeljena prožimanja Oca i Sina u dinamičnom davanju i primanju. Pripisujući mu ona djela Trojstva u kojima se ističe spasonosno djelovanje *propter homines*, identitet Duha kristalizira se kao posljednji uzrok svih stvari u kojem se ostvaruje kako unutartrojstvena, tako i ekonomijska jednost" (s. 101-102).

Četvrto poglavlje (s. 105-139) nosi naslov: „Poslanje Duha Svetoga *Propter homines*“. Ovdje se najprije polazi od tumačenja „anđeoskog navještaja“ (Lk 1,26-38), glede čega Ivan Pavao II. ističe kako ovaj evanđeoski tekst doduše ne imenuje izrijekom Duha Svetoga osobom, ali zato jasno ističe njegovu različitu ulogu od one Oca i Sina. Odnosno, Duh Sveti ovdje se ističe kao onaj koji djeluje; kao onaj koji ostvaruje Božji plan, tj. kao onaj kojem se pripisuje moć ljubavi, koja i jest *princip Božjeg djelovanja*. S tim da je u ovom poglavlju prije svega naglasak na spasonosnom djelovanju Duha Svetog prema čovjeku. Ta on je Duh koji

prebiva u duši pravednika, kao što je i intimni izvor novog kršćanskog života iz kojeg proizlazi molitva kao najuzvišeniji oblik istoga; kao što je i sama vjera po sebi nadnaravni dar Duha za život vječni. Novi život u Duhu Svetom uređen je zakonom ljubavi koja po sebi nadmoćno nadilazi prirodene ljudske sposobnosti da ljubi jer ova nova ljubav za čovjeka znači sudjelovanje u Božjoj ljubavi. No, tu su i mnogobrojni ostali plodovi Duha: radost, kao snaga otajstvene životnosti; snaga, kao ustrajnost na putu vječnosti; nada, kao upućenost prema vječnosti. Zatim i oni *stvoreni darovi*: mudrost, kao dioništvo u Božjoj spoznaji; razum, kao percepcija Božjega spasenjskog plana; znanje, kao otkriće dubljeg smisla; savjet, kao osjećaj skladnog, zakonitog i prikladnog; jakost, kao ustrajnost u nevoljama; pobožnost, kao nježnost prema Bogu i bližnjemu; te strah Božji, kao odgovornost i vjernost pred Stvoriteljevim Zakonom. Na koncu se ovdje progovara ponešto i o *grijehu protiv Duha Svetoga* (usp.: Lk 12,10; Mt 12,32; Mk 3,29). Ivan Pavao II. se glede toga grijeha rado pozivao na tumačenje sv. Tome Akvinskog, koji ističe da se strahota naznačenog grijeha ne zrcali u nekim određenim negativnim riječima protiv Duha, nego prvenstveno u tvrdokornom pristajanju uz grijeh, u upornom odbijanju spasenja, u kroničnom zaziranju od onoga da se vidi i prihvati ono što je istinski dobro.

Peto poglavlje (143-182) dolazi pod naslovom: „Otajstvo produhovljenja čovjeka u vremenu Crkve.“ Ako je Duh Sveti snaga čovjekova nutarnjeg posvećenja, on je prije toga još više stvarnost koja posvećuje Crkvu i čini je izvorom svetosti za sve ljude. Evanđelist Ivan nas izvještava kako je uskrsnuli Gospodin dahnuo u apostole te im time predao sposobnost i autoritet praštanja grijeha (Iv 20,22-23). „Tako apostoli postaju ‘institucija’ kojoj je u posjed dana baština vječnoga života“ (s. 143) te čija je zadaća da nastavi Kristovo otkupiteljsko djelo na ovome svijetu. Dalje se veli kako je Duh Sveti doslovce „duša Crkve“, a prvi temeljni životni oblik koji ta „Duša“ daruje Crkvi jest svetost. Ivan Pavao II. pri tome naglašava kako je svetost ta koja određuje duhovnu ljepotu Crkve, no ona istovremeno daruje i zdravlje njezinu tijelu. Tu su i ostali oblici novoga života Crkve koji proizlaze iz djelovanja Duha Božjega kao njezine duše: *istina, svjedočki dinamizam i molitva*. Autor nadalje govori o Duhu Svetomu kao o „vrelu temeljnih principa Crkve“, pri čemu je sveti Papa razmišljao o Duhu kao o *poveznici jedinstva Crkve, ključu svetosti, počelu katoliciteta, te kontinuitetu apostoliciteta*. Treći dio ovog poglavlja progovara o Duhu Svetom i sakramentima Crkve, dok se četvrti dio bavi Duhom i karizmama.

Šesto poglavlje (185-190) nosi naslov „Nepoznati Bog koji produhovljuje čovjeka“, te dolazi ovdje kao svojevrsni prošireni zaključak. Rekapitulirajući ekonomiju djelovanja Duha Svetoga u povijesti spasenja, autor jasno daje do znanja da je božanska osoba Duha Svetoga ona s kojom čovjek kao stvoreno biće na neki način i započinje, ali ujedno biva zaokružen i dovršen, a taj kontinuitet djelovanja Duha osobito dolazi do izražaja u životu i poslanju Blažene Djevice Marije, koja jednom osjenjena „silom Svevišnjega“ (Lk 1,35), ostaje postojana i sjedinjena s Crkvom u molitvi čekajući „silu odozgor“ te moleći zaufano: „Dođi, Gospodine Isuse!“ (Otk 22,20).

Autor don Emanuel Petrov docent je na Katedri dogmatske teologije Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Splitu. Smatram vrlo važnim istaknuti da ovo nije njegovo prvo djelo o teologiji Ivana Pavla II. jer autor se njome počinje već intenzivno baviti u svojoj doktorskoj disertaciji pod naslovom: „Sakramenti u djelima Ivana Pavla II. Njihova antropološka, kristološka i ekleziološka istina i euharistijsko usmjerenje“ (Innsbruck, 2008.). Priređujući u međuvremenu i nekolicinu drugih znanstvenih radova na temu teologije Ivana Pavla II., autor je, slobodno se može reći, uzrastao do jednog od najizvršnijih poznavatelja misli i djela svetoga Pape na hrvatskom govornom području.

Konačno govoreći, djelo „Deus Absconditus. Ivan Pavao II. o Duhu Svetom“ odiše teološkom jasnoćom i uzornom čitkošću što ga čini pogodnim štivom ne samo za teologe nego i za katehiste, kao i za obične vjernike koji nešto više žele naučiti o svojoj vjeri. A za to izgledno ne trebamo biti zahvalni samo autoru umijeću nego zasigurno još i više onoj zrejoj i svetačkoj misli Ivana Pavla II. koja se doista tijekom čitanja, kako to već autor na početku ističe, s jedne strane čini tako poznatom i tradicionalnom, a s druge, tako novom, svježom i nadahnjujućom. Jer mnogo više nego samo teolog Ivan Pavao II. je bio veliki pastir koji neumorno hrabri, brani, potiče te napaja stado svoje.

Mario Bernadić

**SUSTAVAN ŽIVOTOPIS
NADBISKUPA JOSIPA
STADLERA UTEMELJEN
NA ARHIVSKOJ GRAĐI I
OZBILJNOJ ZNANSTVENOJ
LITERATURI**

Predstavljanje knjige: Milenko Krešić, *Il servo di Dio Josip Stadler, primo arcivescovo di Vrhbosna*. Sarajevo: Katolički bogoslovni fakultet, 2023., 596 str.

Na ovoj svečanosti predstavljamo dvije knjige o Josipu Stadleru, a moja je zadaća govoriti o jednoj od njih. I naravno, ponajprije autoru i organizatorima zahvaljujem za povjerenje a, odgovarajući na njihov poziv, ovo svoje predstavljanje izreći ću u tri dijela. U njima, nakon nekoliko uvodnih misli, bit će na sažet način predstavljen sadržaj knjige, a na kraju slijedi još nekoliko zapažanja.

I.

Još za svojega života Josip Stadler je bio zanimljiva pojava brojnim protagonistima društvenoga i crkvenoga života te kroničarima svojega doba, a posebice otkako je otišao s ovoga svijeta 8. prosinca 1918., sve do naših dana bez prekida privlači, iako ne uvijek s jednakim intenzitetom, zanimanje stručnjaka različitih znanstvenih područja. To su prije svega povjesničari i duhovni pisci, ali također, iako nešto rjeđe, kulturni djelatnici, filozofi,